

Bijlage: Ondernemerschap onder statushouders

Tijdens het Commissiedebat Integratie en Inburgering van 13 april jl. is toegezegd de Tweede Kamer te informeren over ondernemerschap onder statushouders. Uit onderstaand beschreven verkenning volgen we die toezegging op. Daaruit blijkt dat het statushouders die als zelfstandig ondernemer aan de slag willen dit vaak onvoldoende lukt dit te realiseren. Ze lopen tegen diverse belemmeringen aan en kennen de Nederlandse wet- en regelgeving niet, waaronder socialezekerheidsregelingen en fiscale aspecten. In deze bijlage gaan we in op de kansen, knelpunten en aanbevelingen over dit vraagstuk.

(1) Huidige stand van zaken | Ondernemerschap onder Statushouders

Theorie

Het afgelopen decennium is het aantal startende ondernemers met een migratieachtergrond sterk gestegen. Ruim 36% van alle starters had in 2020 volgens het CBS een migratieachtergrond. Vooral onder het aantal personen met een niet-westerse achtergrond is sprake van een forse toename: ruim een verdubbeling van het aantal starters sinds 2010. Dit zijn vooral personen met een Marokkaanse en Turkse achtergrond.

Uit de publicatie van het CBS in 2022 over asiel en integratie blijkt dat na vijf jaar 42% van alle 18- tot 65-jarige statushouders een baan heeft. Het merendeel van hen werkt in deeltijd (70%) en heeft een tijdelijk contract (81%). Bijna 5% van de werkende statushouders is als zelfstandige actief. Dit toont aan dat een klein, maar opvallend deel van de statushouders ervoor kiest om een eigen bedrijf te starten of als zelfstandige te werken. Dit roept de vraag op hoe dit in de praktijk geregeld is en welke toegangsmogelijkheden statushouders gebruiken om een eigen onderneming te starten.

Tot vandaag zijn er geen actuele cijfers beschikbaar over het aantal ondernemersaanvragen, succesvolle bedrijfsverhalen, gestopte bedrijven en faillissementen van statushouders. Dit gebrek aan informatie wordt bevestigd door verschillende onderzoeksbureaus, zoals NIBUD, Verwey Jonkers instituut, Kennisplatform Inclusieve Samenleving (KIS) en ook de Sociaal Economische Raad. Het ontbreken van deze gegevens leidt tot een incompleet beeld van vraag en het aanbod met betrekking tot dit sociaaleconomische vraagstuk.

Praktijk

Statushouders kunnen met ondersteuning vanuit verschillende partijen een eigen onderneming opzetten, namelijk via (1) de gemeentelijke route, (2) Kamer van Koophandel (KVK) en (3) private partijen.

1. Gemeentelijke route: Er bestaan twee reguliere trajecten voor mensen die vanuit de bijstand een eigen onderneming willen starten. Deze trajecten zijn echter niet specifiek ingericht op statushouders.
- Bbz-traject: Het Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (Bbz) is een tijdelijke bijstandsvangnetvoorziening voor zelfstandig ondernemers. Het Bbz is gericht op een 4-tal groepen zelfstandig ondernemers waaronder startende zelfstandigen. Dit traject omvat financiële ondersteuning en begeleiding bij het opzetten van een onderneming. Om hiervoor in aanmerking te komen gelden verschillende voorwaarden, waaronder het indienen van een ondernemingsplan, een beschrijving van de financiële situatie en bewijs van de levensvatbaarheid van het bedrijf en het uren criterium (om minimaal 1225 uur in het bedrijf werkzaam te zijn). Het Bbz is een landelijke regeling. Alle in het kader van deze verkenning gesproken gemeenten beschikken er dan ook over: Tilburg, Utrecht, Groningen, Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, Haarlem, Den Haag, Meierijstad, Bronckhorst en GR de Bevelanden.

- *PTO-traject:* Het Participatie- en Trajectenplan (PTO) is een traject waarbij bijstandsgerechtigden vanuit de Participatiewet met toestemming van de gemeente (op bescheiden schaal) parttime kunnen ondernemen. Dit plan omvat begeleiding en ondersteuning gedurende het ondernemerstraject. De gemeenten Utrecht en Groningen geven aan dat dit traject effectiever werkt voor statushouders dan het Bbz-traject. Dat komt door de minder strenge eisen bij de aanvraag, de mogelijkheid om parttime te werken en inburgering te combineren, en meer maatwerk. Het PTO-traject is niet in alle gemeenten beschikbaar. Van de gemeenten waarmee is gesproken bieden Groningen, Rotterdam en Utrecht zo'n traject aan. Andere gemeenten geven aan dat zij (nog) geen PTO-traject hebben.

- 2. Kamer van Koophandel (KVK): Statushouders kunnen bij de KVK een onderneming registreren zonder gebruik te maken van bijstandsregelingen. KVK beschouwt statushouders niet als een aparte doelgroep en het aantal statushouders dat zich bij de KVK meldt is beperkt. Voor zover bekend starten statushouders met name in sectoren zoals bouw, beveiliging, transport/bezorgdiensten, land- en tuinbouw, horeca en schoonmaak. KVK geeft ook aan dat het moeilijk kan zijn om de juiste persoon bij gemeenten te vinden als het gaat om statushouders die willen ondernemen.

- 3. Private partijen: Het lijkt erop dat de 'tekortkomingen' in de reguliere diensten van gemeenten in verband staan met de vele initiatieven vanuit de private sector. Deze initiatieven omvatten onder meer maatwerkprogramma's, coachingtrajecten en mentorprogramma's die zijn ontwikkeld om de ondernemersvaardigheden te versterken en statushouders te ondersteunen bij het opstarten van een eigen bedrijf met en zonder kredietverstrekking.

- Advisering in combinatie met Bbz/PTO-traject: Diverse private partijen, zoals Ondernemers Centraal (regulier in Utrecht), en het Landelijk Expertisecentrum Ondernemerschap Statushouders bieden begeleiding en adviseren onder andere statushouders bij ondernemerschap voor het volgen van een Bbz- of PTO-traject.

- Ondersteuning met toestemming van de gemeente zonder afstand te hoeven doen van reguliere bijstandsuitkering: Sociale coöperaties zoals Pangea Coöperaties in Noord-Holland bieden ondersteuning aan statushouders bij het starten van een onderneming zonder dat zij afstand hoeven te doen van hun reguliere bijstandsuitkering. Door SZW worden deze initiatieven en de rol van sociale coöperaties gevolgd. Ze zijn laagdrempelig voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Maar het is belangrijk te waken voor eventuele concurrentievervalsing en dat sprake is van tijdelijkheid.

- Ontwikkeling (online) ondernemersvaardigheden: Private partijen, zoals Qredits in samenwerking met Vluchtelingenwerk en KVK, Forward Incubator, Krachtbedrijf, en Delite labs - non profit foundation, bieden specifieke ondernemersprogramma's aan om statushouders die een onderneming willen beginnen wegwijs te maken in hoe ondernemen in Nederland eruit ziet en wat daar allemaal bij komt kijken.

(2) Belemmeringen en kansen | Ondernemerschap onder Statushouders

Belemmeringen

1. Een hoog percentage nieuwe bedrijven in Nederland overleeft de opstartjaren niet. Statistieken van het CBS laten zien dat bijna 65% van de nieuw opgerichte bedrijven in 2015 vijf jaar later nog steeds actief was. Dit is meer dan in voorgaande jaren. In 2010 was slechts 56% van de opgerichte bedrijven na vijf jaar nog steeds actief. Deze trend geldt ook voor nieuwe werkgevers: het percentage dat na vijf jaar nog steeds actief is, steeg van 44% in 2015 naar 49% in 2020. Onder nieuwe werkgevers vallen bedrijven die eerst geen werknemers in dienst hadden en nu wel. Ondanks deze verbeteringen slaagt een flink deel van de startende ondernemers niet.
2. Er is vaak onvoldoende kennis over het Nederlandse ondernemerssysteem. In Nederland wordt van ondernemers een specifieke vorm van professionaliteit verwacht, waaronder taalvaardigheid, de juiste soft skills (ondernemersvaardigheden), bekendheid met geautomatiseerde systemen, digitaal betalingsverkeer, en kennis van verantwoordelijkheden met betrekking tot accountancy, belastingen, en andere zaken. Dit blijkt uit bestaande wetenschappelijke literatuur over etnisch ondernemerschap. De complexe regelgeving en administratieve procedures in Nederland vormen een significante drempel voor statushouders die willen ondernemen. Er ontbreekt specifieke kennis over de belevingswereld van statushouders, en de Bbz-route is een generieke regeling voor ondernemers die niet specifiek is afgestemd op de behoeften van statushouders. Dit kan leiden tot ontmoediging in een vroeg stadium van het ondernemersproces.
3. Statushouders hebben vaak beperkte financiële middelen. Ze kunnen wel in aanmerking komen voor kredieten, maar het verkrijgen ervan is een uitdaging vanwege de vereisten, zoals een businessplan en kennis van de Nederlandse taal. Bovendien is de drempel soms hoog om bij een financiële instelling steun te vragen. Dit komt door wantrouwen, taalbarrières en de eventuele verplichting om rente te betalen. Daarom is het bespreken van financiële kwesties tijdens intakegesprekken cruciaal. Zonder deze bespreking kan het leiden tot een valse start voor ondernemerschap onder statushouders. Het is daarom belangrijk om deze financiële aspecten te bespreken tijdens ondersteunende gesprekken, zodat passende hulp kan worden geboden en onnodige schulden worden voorkomen.
4. Er is een gebrek aan professionele begeleiding. Uit een rapport van kennis- en netwerkorganisatie Platform31 uit 2018 blijkt dat statushouders grote moeite hebben om hun onderneming van de grond te krijgen. Dit ligt voor een deel aan een gebrek aan ondernemersvaardigheden, maar voor een deel ook aan gebrekkige en versnipperende professionele begeleiding. De meeste statushouders ervaren de hulp van de gemeente als afstandelijk, bureaucratisch en onvoldoende betrokken. Dit wordt ook bevestigd in gesprekken met de praktijk. Maatschappelijke organisaties en ervaringsdeskundigen benadrukken dat de reguliere routes, zoals de Bbz- en PTO-trajecten, niet voldoende zijn om aan de behoeften van statushouders te voldoen. De gesproken gemeenten erkennen de tekortkomingen van de reguliere instrumenten voor statushouders in de praktijk.
5. Statushouders moeten een inburgeringsexamen halen. Dat geeft extra belasting en kan het opzetten van een bedrijf bemoeilijken en vertragen. Voornamelijk bij het Bbz-traject (fulltime) blijft er weinig ruimte over voor inburgeringsuren. Uit gesprekken blijkt dat gemeenten terughoudend zijn met het verstrekken van krediet doordat statushouders een inburgeringsexamen moeten halen. Dat risico kan meespelen. Want statushouders moeten in het Bbz evenals andere ondernemers het krediet in principe terugbetalen en het is onzeker of dat lukt. Dit kan leiden tot afwijzingen van aanvraag Bbz-traject.

6. Tot slot is er een risico op schijnzelfstandigheid en uitbuiting. Bij schijnzelfstandigheid wordt iemand als zelfstandige behandeld, terwijl hij of zij in werkelijkheid onder de controle en supervisie van een opdrachtgever of werkgever werkt. Dit kan ertoe leiden dat de betreffende persoon de bescherming van arbeidsrechten en sociale zekerheid misloopt. Vooral statushouders die als zelfstandige starten zonder enige kennis van de Nederlandse wet- en regelgeving kunnen kwetsbaar zijn voor misbruik door opdrachtgevers.

Kansen

1. Tegelijkertijd zijn er statushouders die erin slagen een eigen onderneming op te zetten. Ondernemerschap biedt een kans om actief deel te nemen aan de arbeidsmarkt en effectief gebruik te maken van vaardigheden die men opdeed in het land van herkomst. Internationaal onderzoek naar arbeidstoeleiding adviseert rekening te houden met gender, vooral met de culturele aspecten die daarmee samenhangen. Hierbij wordt geput uit een Australische interventie waarbij de focus op ondernemerschap bij vrouwen lag. Dit heeft geleid tot 40% van de deelnemers die hun eigen bedrijf hebben opgezet.
2. Het parttime ondernemen in de bijstand (PTO) traject wordt door verschillende instanties gezien als een waardevolle kans. Het biedt een mogelijkheid om statushouders te ondersteunen bij het opzetten van een eigen bedrijf. Tegelijkertijd wordt de ruimte voor inburgering behouden. Dit wordt ondersteund door succesverhalen zoals dat van Karim Samir, waaruit blijkt dat het PTO-traject kan leiden tot positieve resultaten. PTO-trajecten zijn alleen niet in elke gemeente mogelijk. Om dit te faciliteren hebben Divosa en Radar een handreiking gepubliceerd die gemeenten ondersteunt bij het opzetten van een regeling voor parttime ondernemen vanuit de bijstand. PTO-coaches startende ondernemers laten opleiden en coachen, biedt gerichte ondersteuning aan statushouders die de potentie hebben om te ondernemen.
3. Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK), KVK en verschillende maatschappelijke organisaties ondernemen initiatieven om ondernemerschap te stimuleren. Voor statushouders zijn er programma's beschikbaar bij organisaties zoals Forward Incubator, Krachtbedrijf en Delite Labs - een non-profit foundation. In samenwerking met KVK en Vluchtelingenwerk Nederland heeft Qredits inmiddels achttien ondernemersscholen voor statushouders opgericht. Deze ondersteuning kan statushouders helpen om bekend te raken met het Nederlandse ondernemingssysteem en om hun kennis en vaardigheden te ontwikkelen. Met goede ondernemersvaardigheden en beheersing van de Nederlandse taal is de kans op succes in het ondernemerschap groter.
4. Doordat statushouders betrokken zijn bij transnationale netwerken hebben zij een voorsprong op autochtone ondernemers op het gebied van klantenkringen. Het opbouwen van een (commercieel) netwerk is een van de belangrijkste stappen die statushouders moeten zetten bij het starten van een onderneming. Het rapport van Platform 31 (2018) beveelt aan dat gemeenten projecten doen gericht op netwerkvorming. Ook bestaan er private partijen zoals Ondernemer Centraal en Ondernemers Klankbord (OKB) die voor en door ondernemers en ex-ondernemers worden gerund. Deze initiatieven zouden statushouders kunnen helpen om waardevolle contacten te leggen. En hen kunnen ondersteunen bij het ontwikkelen van ondernemersvaardigheden en hun integratie in de lokale zakelijke gemeenschap.

Aanbevelingen | Ondernemerschap onder Statushouders

Op basis van de wetenschappelijke literatuur, gesprekken met organisaties en het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) kunnen de volgende aanbevelingen worden geformuleerd.

- I. Uitzetten wetenschappelijk onderzoek: Om de leemtes naar de cijfers van aanvragen, succesverhalen, armoede en schulden op te vullen, kan worden overwogen om onderzoek te laten doen. Het is ook belangrijk om te onderzoeken aan welke criteria statushouders moeten voldoen om geschikt te zijn voor ondernemerschap. En om vast te stellen wanneer het optimale startmoment voor ondernemerschap is. De resultaten van dit onderzoek kunnen bijdragen aan de visie van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) op ondernemersvaardigheden en waardevolle inzichten bieden voor het optimaliseren van het ondersteuningsbeleid. Hierbij is het relevant om de monitoring en evaluatie van bestaande lokale en regionale initiatieven mee te nemen om vast te stellen wat wel werkt en wat niet.
- II. Oprichten lokale aanspreekpunten: De samenwerking tussen gemeenten en bestaande organisaties verloopt niet altijd optimaal. Een mogelijke oplossing hiervoor zijn lokale aanspreekpunten in de structuur van de arbeidsmarktregio's. Die zouden bijvoorbeeld in gemeentehuizen of andere centrale locaties kunnen worden georganiseerd. Door dit aanspreekpunt zouden statushouders direct toegang kunnen krijgen tot relevante informatie en ondersteuning. Hierdoor zou het proces voor statushouders om ondernemer te worden soepeler kunnen verlopen en meer statushouders bereikt kunnen worden. Bovendien zou hierdoor de samenwerking tussen private partijen en gemeenten kunnen verbeteren en bestaande initiatieven effectiever worden benut. Hetzelfde geldt voor doorverwijzing van en naar organisaties als KVK.
- III. Stimuleren ondernemersonderwijs: Verschillende instanties geven aan dat de huidige trajecten via de gemeenten soms ontoereikend zijn voor het ondersteunen van statushouders. In plaats van direct een onderneming te starten, is het raadzaam om eerst de ondernemersvaardigheden van statushouders te ontwikkelen of te versterken. Deze inspanningen worden al gedaan via bestaande onderwijsinitiatieven. Uitbreiden van ondernemersscholen naar meer gemeenten biedt kansen voor een grotere deelname van statushouders aan het programma. Het stimuleert ook ondernemerschap in bredere regio's. Dit kan worden bereikt door het opzetten van meer scholen in andere steden en regio's, waardoor de toegang tot deze programma's groter wordt voor statushouders die elders in Nederland wonen. Door te investeren in deze samenwerking kunnen mentoren en coaches een waardevolle rol spelen bij de ontwikkeling van ondernemersvaardigheden en eventuele begeleiding naar het ondernemerschap.
- IV. Zet niet te snel in op 'aan de slag als ondernemer'. Het is aan te bevelen om niet overhaast te starten met een eigen bedrijf. Een goede taalbeheersing, passende scholing en vertrouwdheid met de Nederlandse cultuur vormen essentiële bouwstenen voor een succesvol integratieproces van statushouders. Daarom is het belangrijk om deze basisaspecten eerst te versterken voordat statushouders worden aangemoedigd om als ondernemer aan de slag te gaan. Dit hangt samen met de aanbeveling om ondernemersonderwijs te stimuleren. Bovendien is het van belang om schijnzelfstandigheid en uitbuiting te voorkomen. Daarom is het cruciaal om statushouders toegang te bieden tot informatie, training en begeleiding om hen te beschermen tegen dergelijke risico's en om een veilige omgeving te creëren waarin zij succesvol kunnen ondernemen.